

LAK HALK MASALI

ALTIN AYAKKABI

O vakitler yaşayan köylünün üç oğlu vardı. Bir gün bu adam tarlasına gitti ve gördü ki, bu sahaya atlar çiğnemişler. Evine döndü ve büyük oğluna olanları anlattı.

-Sen gidip beklemeli, tarlamızı korumalısın.

Büyük oğul gece vakti tarlaya gitmekten korkuyordu. Bir yere saklanıp sabaha kadar uyudu.

Oğlu eve döndüğünde köylü sordu:

- Nasılsın, tarlada neler oldu?

-Hiçbir şey olmadı.

Adam aynı gün tarlasına gitti ve atların ekinleri yine çiğnediklerini gördü. Bu defa ortanca oğlunu görevlendirdi. Oğlan da abisi gibi davrandı.

Üçüncü gün sıra küçük oğula geldi. Küçük oğlan serçe parmağını kesti ve üzerine tuz döktü ki gece acıdan uyuyakalmasın. O tarlada dolaşırken iri bir at ortaya çıktı. Oğlan atın dizgininden tuttu. O sırada at ortadan yok oluverdi ve çocuğun elinde altın ayakkabı kaldı. Küçük oğul eve dönüp her şeyi bir bir babasına anlattı. Adam çok şaşırıldı. Oğlu:

-Baba, ben altın ayakkabının öteki tekini ve sahibi kimse onu bulmalıyım.

Babası oğluna engel olmak istedi. Fakat çocuk directti ve sefere çıktı. O az gitti, uz gitti sonunda bir şehre vardı. Fakir bir kadının evinin kapısını çaldı.

-Konuk kabul eder misiniz?

-Konuk, Allah'ın gönderdiği kuldur, oğlum, buyur, geç içeri.

Kısa süre sonra oğlan:

-Şehirde hangi yenilikler var?

-Vallahi oğlum, bizim şehirde gece sokağa çıkan bir daha evine dönemiyor. Onları kim öldürüyor, belli değil. O zaman misafir genç, ev sahibine:

-Git hükümdara söyle ki, bir oğlan geldi. O bizi koruyacak.

Kadın, çocuğun dediklerini yerine getirmek için yola çıkıp saraya vardı.

Hükümdarım, sen başımdan eksik olma. Benim evime yabancı bir ülkeden konuk geldi. O bizi tehlikeden koruyacak.

Hükümdar:

-Git onu buraya getir, dedi.

Kadın eve döndü. Konuşu hükümdarın huzuruna çıkardı.

-Sen bizi kurtarırsan sana çok ödül vereceğim.

Genç bu işi yapan ejderhanın mezarlık tarafında saklandığını tahmin etti. Bu nedenle o tarafa gidip bir köşeye saklandı. Gece yarısı korkunç hırıltılar işitildi ve ortaya görülmemiş bir yaratık çıktı. Oğlan, beline doladığı kamçıyı şaklattı. Bir mezara dokundu. Oradan bir ölü çıktı. Kamçıyı bir daha şaklattı. Ölü yerine döndü. O zaman bunları gören ejderha da korkup kaçtı ve bir daha ortalarda gözükmedi.

Sabahleyin hükümdar şehirde kimsenin şikâyetçi olmadığını, artık tehlikenin sona erdiğini işitti. Genç yanına geldiğinde:

-Söyle, bakalım, seni ne ile ödüllendireyim? diye konuştu.

-Sağlığını dilerim hükümdarım. Bana yalnızca bir konuda yardımcı ol yeter. Bu ayakkabının eşini bulmak istiyorum.

-Sen mal, rütbe ne istersen veririm, fakat bu istediğin şeyi yapamam.

Genç o şehirden ayrıldı. Yollara düştü. Başka bir şehre vardı. Orada başka bir yoksul kadının evine konuk oldu.

Fakat yaşlı kadın yarı çıplaktı. Bunun nedenini sorduğunda:

-Bizim şehirde herkes benim durumdadır. Buraya mal getiren gemiler şehre varmadan batıyor.

Genç, ev sahibi kadına:

-Git hükümdara söyle ki, ben şehri bu musibetten kurtarabilirim.

Kadın söylenenleri yerine getirdi. Hükümdar genci makamına çağırdı.

-Şehri kurtarmak için sana ne lazımdır?

-Bana birkaç gemi verin.

Gemiler denize tek tek açılacak, genç de onları kimin batırdığını öğrenecekti.

Gemiler birer birer suda süzülmeye başladılar. O sırada birisinin eli gemiyi denizin dibine çekmeye başladı. Genç, elin üzerine atıldı. El yok oldu. Fakat parmağındaki yüzük gencin elinde kaldı. O zaman genç, düşündü ki, su altındaki hükümdarlıkta bir şeyler oluyor. Şaşırtıcı olan denizde islanmaması idi. Gemi ile yoluna devam etti. Denizin ortasında bir yüksek kaleye vardı. Tepesini görmek için başınızı kaldırdığınızda şapkanız düşecek kadar yüksek kaleye girdi. Burada büyük bir sofraya açılmış, lezzetli yemekler dizilmişti. Fakat ortada canlı yoktu. Yedi, içti, dinlendi. Aniden gözünü çarptı ki, açık sandıklardan birinin üzerinde altın ayakkabı teki var. Genç, sandığın üzerine öteki ayakkabıyı koydu ve gizlendi. Az sonra üç güvercin geldi. Onlar tüylerinden, teleklerinden arınıp güzel kızlara dönüştüler. Küçük olanı ayakkabıları görüp:

-Ben bunun tekini uzak bir ülkede bırakmıştım. O, buraya nasıl geldi? Burada biri var. O kimse çıksın ortaya.

Genç, saklandığı yerden çıktı.

-Biz deniz hükümdarının kızlarıyız. Sen kimsin?

Genç, onlara kendini tanıttı. Başından geçenleri anlattı. Kamçıyı ve yüzüğü gösterdi.

Büyük kız:

-Bu benim yüzüğüm, dedi. Ortancası:

-Bu benim kamçımdır, diye ekledi.

Küçük kız, oğlanı sevdi. Evlenmeye karar verdiler.

Hükümdar ve prenses razı oldu. Büyük bir düğün yaptılar. Diğer kızlar, gencin kardeşlerini görüp beğendi. Onlar da evlendiler. Düğünler, şenlikler birbirini izledi.

Kaynakça: Natiq Sefiyev

iletişim : kimgazetesi.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

23 NİSAN 2020 'de KİM 'in ÖNERİLERİ

İzmir Lezgileri'nin Sesi

Dağıstan derneklerinin çalışmaları geçen yıllara göre artmış gözüküyor. Rutin anma toplantıları, mevlitler, hayırlar, ziyaretler, kutlamalar, piknikler birbirini izliyor. Bizden önce yaşamış nesillere karşı duyduğumuz minnet ve borçluluk duygusu ile yapılan etkinliklerde anlayış ve usul yönünden yaptığım belirlemeleri sizlerle paylaşmak istiyorum.

En başta şunu belirtmeliyim: Her çabanın maddi boyutu, maliyeti var: Bu bir. İkincisi işini gücünü bırakıp zaman harcamak lazım. Fikir beyan etmek kolay, gerçekleştirmek zor. “Uzaktan davul sesi hoş gelir” sözünde olduğu gibi işin içinde olmak lazım. Üçüncüsü: Birkaç özverili kişinin çırpınmasına bel bağlamaktan kendimizi kurtarmalıyız. Yönetimin kafa yorduğu, enerji sarf ettiği, çok zaman ayırmak zorunda kaldığı, yükü omuzladığı bir yapı yerine; kitlenin katıldığı, sorumluluğu bölüştüğü, zaman ayırmaktan kaçınmadığı yepyeni bir kurum oluşturmaya ihtiyacımız var.

Metodumuzda, tarzımızda, usulümüzde, planlamamızda, gerekirse tüzük ve programımızda değişiklik yapmamız gerekiyor. Deyim yerindeyse şimdiki hali hazırdaki çalışmaların tam tersi bir usul geliştirilmeli.

Bir an evvel aktiviteler çeşitlendirilmeli. Dernek çalışması kapsamında birkaç satır sonra örneklerini vereceğim araçlar artırılmalı. Yorgun bir yönetim kurulu ve pasif, izleyen, denetleyen, eleştiren taban yerine, aktif, üretken üyeler ve onların çalışmalarını planlayan, organize eden, denetleyen dinç yöneticilere sahip olmalıyız.

Faaliyet arttıkça yükü yönetimin omuzlarından alıp kendi kollarımızda taşıyacak, daha çok, daha anlamlı, daha kalıcı işler gerçekleştireceğiz. Böylece meşrutiyet sağlanacak, derneğimiz toplum tarafından kabul görececek, siyasi partilerdeki gibi denetim, yönetim organları oluşacak, bütçe güçlenecektir.

Kiminin parası kimini duası anlayışı terk edilmeli, iş adamlarımızı yalnızca maddi katkı sunma, sponsorluk yapma görevlerine hapsedmemeli; onların fikir üretmelerini, öneri sunmalarını, kongrelere katılımlarını, tebliğler sunmalarını teşvik etmeliyiz.

Artıracığımız araçlar konusundaki önerilerime gelince: Dil kursları başta olmak üzere daha büyük atılımlara ihtiyacımız var. Bilenler bildiklerini bilmeyenlere öğretmeli. Bilmeyenler bilenlerden bilmediklerini sormalı, öğrenmeli.

Anadilde söyleşi, şiir okuma, birlikte Dağıstan Dergisini, KİM internet gazetesini okuma, yorumlama çalışmaları yapılmalı.

Kadın, gençlik, köy, mahalle, spor (futbol, voleybol, masa tenisi, basketbol) müzik, koro, enstrüman, halk oyunları, bıçkı-dikiş, komisyonları oluşturulmalı.

Okulların tatil dönemleri için çocuklara alternatif programlar olmalı.

Sosyal paylaşımlar yeniden düzenlenmeli. Dağıstan dili bilenler derecelendirilmeli, belirli bir konu ortaya atılarak o konuda ana dilde sohbetler düzenlenmeli. Ana dilde anı, masal vb. anlatma yarışmaları düzenlenmeli, çocuk koroları oluşturulmalı.

Bu sayfada yer alan iki dergi örneğinden birinde profilar, akademisyenler art arda yer alırken diğerinde yükün tek kişiye yüklendiği görülmektedir. Mutlaka entelektüel bir kadroya duyulan ihtiyacımız giderilmeli, bu alanda bir seferberlik başlatılmalıdır.

Abdullah Kubalı, İZMİR

DAĞISTAN

Üç Aylık Kültürel Dergi

Temmuz - Aralık 2019

Dağıstan Postluk Derneği Adına Sahibi

Sahabettin Özden

0532 778 87 17

sahabettinozden@gmail.com

Yazı İşleri Müdürü

Fahrettin Ataman - 0532 779 43 35

Yayın Kurulu

Yönetim Kurulu

Reklam Sorumluları

Mehmet Erkin - 0533 088 66 17

Ali Avarcan - 0538 599 73 93

DAĞISTAN DERNEKLERİ

Yalova: 0533 508 87 17 - Bursa: 0542 421 50 09

AZERBAIJAN
DİASPORASI

Sahibi

Eskişehir Azerbaycanlılar Derneği (ESAZDER)

Uzm. Ecz. Cavid AYDIN

Editör

Dr. Rza MAMMADOV

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Sinaç YAGUBOĞLU

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Nedim ÜNAL

Prof. Dr. Makbule SABZİYEVA

Prof. Dr. Tamella ALİYEVA

Doç. Dr. Ali ASKER

Doç. Dr. Elşen BAĞIRZADE

Doç. Dr. Mehmet TOPAL

Dr. Öğr. Üy. Emrullah TÖREN

Dr. Öğr. Üy. Feriye DOULATABADI

Dr. Öğr. Üy. Nazım MURADOV

Dr. Camer ACUNER

Av. Rövşan ZARBALİYEV

Elvin HASANOV

Erkan BURSALI

Gülşim YILDIRIM

Hikmet ELİP

Soner DEMİR

Tahmasib ALİZADA

Tamer ATMACA

Basım ve Halklar Hiskiler

2 Arap-Islam Ordularının Kafkas Seferi

3 Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Günü

4 Derbent Geçidi

6 Bu Metni Kimse Anlamayacak

7 Yaran Suvar

8 Lak Halk Masalı

ARAP- İSLAM ORDULARININ KAFKASYA SEFERİ -4-

Ermenistan valiliğine 734'te **Mervan Bin Muhammet** tayin edildi. Mervan735'te yüz elli bin kişilik bir ordu ile Dağıstan'a taarruz etti. Derbent ve Daryal geçitlerini aşarak **Khazarların İdil** (Volga) üzerindeki merkezleri **Elbeyza** şehrini kuşattı. Khazarlar (Abhaz, Avar, Çeçen, Çerkes, Gazikumuk, Lezgi, Tabasaran federasyonu) on bin ölü ve yedi bin esir vererek Araplara yenildiler. Khazar hakanı, İslam dinini kabul ederek barış yapmaya mecbur oldu.

Mervan bunun üzerine, yöredeki 40 bin kişiyi Derbent civarına Lekz (**Lezgi**) ülkesine nakletti. Kışı ordusu ile Kazak'ta geçirdikten sonra ilkbaharda seksen bin kişilik ordu ile Serir (**Avar**) üzerine yürüdü. **Şeki**'ye vardı. Buradan **Elbelak** denilen çok müstahkem bir kaleye taarruz etti. Büyük zorluklarla zapt ettiği bu kaleyi temelinden yıktırdı. Ondan sonra **Kumuk** üzerine döndü. Kumuklar, bu saldırıya şiddetle mukabele ettiler. Çok çetin savaşlar oldu. Fakat neticede zafer İslam ordusunda kaldı. Kumukların erkekleri öldürüldü, kadın ve çocukları tutsak alındı, kaleleri yıktırıldı.

Avar hükümdarı, **Gürc kalesine** sığınmıştı. Mervan burayı da kuşattı. Bir sene kadar muhasara uzadı. Mervan, İslam elçisi sıfatıyla kaleye girdi. Hükümdar, elçiyi kabul ederek getirdiği mektubu adamlarına okutup tercüme ettirdi. Elçi olduğundan kuşku duymadığı kişiye kaleyi de gezdirerek burasının zaptının imkânsızlığını anlatmak istedi. Kalenin en ince ayrıntılarını tetkik eden, savunma zaafı olan yerleri bir bir aklında not eden Mervan, karargâhına döndükten sonra hükümdara yeni bir mektup yazarak kimliğini açıkladı ve kaledekilerin teslim olmalarını istedi.

Beş yüz erkek, beş yüz kadın köle, on bin dinar, her yıl dört yüz kırk bin dirhem erzak vermeyi kabul etmek koşuluyla anlaşma yapıldı. Kölelerin saç, kirpik ve kaşlarının kızıl olması isteniyordu. Bu kez sırada Hamrin kalesi vardı. Orası da alındıktan sonra Mervan, Derbent'e çekildi.

Takvimler 736'yı gösterirken Mervan, dağlardaki bütün melikleri Derbent'e davet etti. **Şirvan, Aran, Geylan, Tabasaran** ve diğer melikler bu daveti kabul edip geldiler. Lekz hükümdarı **Arteneş** gelmedi. Mervan ordusu ile onu takibe çıktı. Bir sene kadar kovalamaca devam etti. **Samur nehrinin** yakınlarında **Bilistan** adlı yerde Arteneş'i kısırdı, fakat elinden kaçırdı. Ancak Arteneş bir gün çobanlar tarafından vurulup öldürüldü.

Mervan, Dağıstan'da bu faaliyetlerde bulunurken **Halife Yezid** de **Şam, Cezire** ve **Musul** civarındaki ahaliden yedi bin haneyi Derbent yöresine yerleştirdi. **Rukal, Kalesuvar, Mutai, Magarani, Mihraka, Bilhadi** kalelerini inşa ve tamir ettirdi.

Emevilerin bu faaliyetleri onların saltanatı sona erince durakladı. Abbasiler Döneminde Araplar bölgede yeni önlemler aldı.

Merhum **Şerafettin Erel**'in
Dağıstan ve Dağıstanlılar adlı eserinden
Düzenleyen Abdullah Kubalı - İZMİR

İDİL (VOLGA)

KRONOLOJİ

727	Arap - İslam ordusunun Dağıstan'a güneyden girip ganimetle dönüşü
734	Ermenistan valiliğine Mervan Bin Muhammed'in atanması
735	Derbent'in ikinci defa işgali
736	Dağlardaki bütün meliklerin Derbent'e davet edilişi
750	Abbasilerin ilk hükümdarı El - Seffah'in Derbent'e yeni kuvvetler göndermesi
762	Khazarlar'ın Derbent üzerinden İslam topraklarına girip Ermenistan'a kadar ilerlemeleri
838	Babek'in Samarra'da idamı

BU METNİ KİMSE ANLAMAYACAK!

Bir dil kaybolursa bir halk ölür!

Dil Hakları İzleme Belgeleme ve Raporlama Ağı'nın (DHİBRA) bileşenleri olarak, 2020 yılı Uluslararası Anadili Günü'nü, Kafkasya'dan Osmanlı İmparatorluğu topraklarına sürgün edilen Ubih halkının Türkiye'de yitip gitmiş dilinden bir açıklamayla karşılıyoruz.

Bu metni yazarlar ve metnin altında imzası bulunanlar dahil bugün Türkiye'de hiç kimse bu açıklamanın Ubihça çevirisini okuyup anlayamıyor. Çünkü bu dil, 7 Ekim 1992 yılında Ubihça konuşabilen son insan Tevfik Esenç'in ölümüyle toprak altına gömüldü. Masallarıyla, ağıtlarıyla, ninnileriyle bir dilimizi yitirdik bu topraklarda...

Türkiye'de farklı diller ve/veya dilsel çoğulluk hakkında çalışan, anadilinin önem ve anlamı konusunda duyarlı olan sivil toplum özneleri arasında başlatılan dayanışma, işbirliği ve dostluğun gelişmesi için UNESCO tarafından 17 Kasım 1999 tarihinde Uluslararası Anadili Günü ilan edilen 21 Şubat vesilesiyle bir araya geldik.

Yeni katılımlarla genişleyecek bir ağın bileşenleri olarak, herkesi dil haklarıyla ilgili her türlü ihlal ve kazanımı yakından izlemeye, tüm anadillerine saygı duyup sahip çıkmaya davet ediyoruz.

Bu anlamlı günü ortak bir çağrıyla karşılarken, kaybolan diller, tehlike altındaki diller ve azınlık dilleri başta olmak üzere tüm anadillerinin insanlık için maddi ve manevi önemini ve eşsiz değerini vurgulamak istiyoruz. Tüm dillerin önündeki engellerin kaldırılması, her bireyin kendi anadiliyle yaşamını istediği gibi sürdürmesi ve dilsel çoğulluğun barış içinde bir arada yaşamanın garantisi olarak görülmesi için, çoğulculuğun hayatın her alanına hakim olmasını istiyor ve savunuyoruz.

Kendi anadillerimiz veya dilsel çoğulluk konusunda faaliyet yürüten ağ bileşenleri olarak, en az bir anadiline sahip olan herkesi anadiliyle ilgili hak ihlalleri konusunda duyarlı olmaya ve yeni kazanımlar için mücadele etmeye çağırıyoruz.

Bu duyarlılık ve mücadeleyi **sürekli** kılmak üzere 21 Şubat Anadili Günü vesilesiyle yürütülen çalışmaları destekleyelim ve düzenlenecek etkinliklere katılalım!

Tüm dünya dillerinin 'Anadili Günü' kutlu olsun!

21 Şubat 2020

Yıllar sonra Qrız dilinde bizzat o çevreden insanlar Alman asıllı akademisyen Monika Rind Pawlowski çevresinde toplanarak bir lügat hazırlayıp sunumunu yaptılar. Onlardan önce İngiliz, diğer bir Alman, Lezgi araştırmacılar ve Veli Xıdırov bu konuda çaba göstermişti.

Bu çalışmalar yapıla dursun Qrız köyünde eğitim bu dilde yapılmadı. Çocuklar bu dili konuşmuyor. Bu dilde ders, öykü, şiir kitabı yok. Dili koruma bilinci yok. Qrız dilinde şarkı, türkü, atasözü, tekerleme bilen yok.

Qrız'ın obaları Tikanoba, Balçıkoba vb. yerleşim merkezlerinde dili bilen sayısı parmakla gösterilecek kadar az.

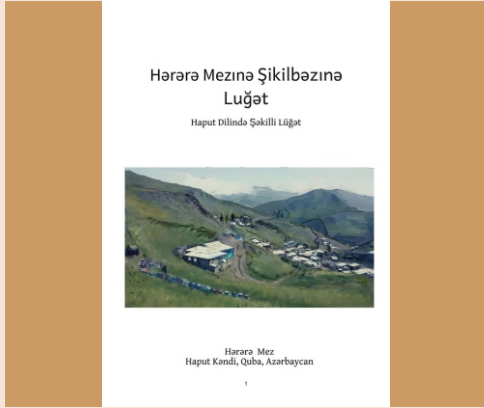
Qrız'ın komşusu Cek, Elig, Hapıt köylerinin dili de benzer koşullarda.

Kısacası bir suni teneffüse, oksijen çadırına ihtiyaç var. Ölü dil olma yolunda hızla ilerleyen bu diller için cenaze namazı bakalım ne zaman kılınacak?

1	A, a	13	H, h
2	B, b	14	Ĥ, ĥ
3	C, c	15	Ħ, ħ
4	Č, č	16	X, x
5	Ç, ç	17	Š, š
6	D, d	18	Ĭ, ĭ
7	E, e	19	I, i
8	Ə, ə	20	J, j
9	F, f	21	K, k
10	G, g	22	Ķ, ķ
11	Ğ, ğ	23	Q, q
12	Ġ, ġ	24	Ų, ų

25	Ų, ų	37	Š, š
26	L, l	38	T, t
27	M, m	39	Ĥ, ĥ
28	N, n	40	U, u
29	O, o	41	Ü, ü
30	Ö, ö	42	V, v
31	P, p	43	Y, y
32	Ĥ, ĥ	44	Z, z
33	R, r	45	Ž, ž
34	S, s	46	ʃ
35	Š, š		
36	Ŝ, ŝ		

Haput dilinde yozan adan:	
Qʁıʁ Qʁıw - Hap - hap - Hʁıw - Hʁıʁ - Bu - bu - harʁıw	
Haput dilinde yazılar:	
Tıkanoba	Obalar
1. Sub	10. Tıwʁıb
2. Qʁıb	20. Kʁıd
3. Sub	30. Kʁıwıwʁıb
4. Yıwʁıb	40. Qʁıdʁıd
5. Fıb	50. Qʁıdʁıwıwʁıd
6. Rıwʁıb	60. Subıd Kʁıd
7. Yıwıb	70. Subıd Kʁıwıwʁıd
8. Mıwıb	80. Yıwʁıd Kʁıd
9. Vıwʁıb	90. Yıwʁıd Kʁıwıwʁıd
	100. Fıd Kʁıd
	1000. Harıw
Qeydler	

YARAN SUVAR

Lezgi halkının en çok sevdiği bayram Yaran Suvar'dır. Bu bayram halkları yakınlaştıır, aralarında sıkı dostluk yaratır. Her bölgede, her köyde değişik kurallar uygulanmasına, geleneklerdeki farklılıklara rağmen arzular birdir: Kışı bitirmek ve ilkbahar meşguliyetlerine başlamak. Lezgi dilinde “yar” sözcüğünün çok anlamı vardır. Yar kırmızının karşılığıdır. Yar, güzel söylenen sözdür. Yar, ağacın hüreyine denir. Yarar ağacın kütüğünde her yıl oluşan çizgilerdir. Bu çizgilere göre ağacın kaç yıllık olduğu belli olur. Yar sevgilidir. Yar hastalıktır. Çocukları yarar (kızamık) olanların vücudunda kırmızı kumaş gezdirilir. Hastalığın bu şekilde iyileşeceğine inanılır.

Yar, ilkbaharın ay isimlerindendir. Yargıruş (gök kuşağı) güneşin kızı demektir. Nevruz bayramı, Lezgilerin yeni yılının geldiği anlamına gelir. 21 Marttan itibaren 14 gün devam eder. Nevruz Bayramı doğanın canlandığı zamana denk gelir. 21 Martta gece ile gündüz bir olur. Aydınlık, karanlığa üstün gelir. Lezgi mitolojisinde bilinir ki yar adında guts vardı. Onu karanlık güçler toprağın kara katlarına götürdüler. Onun geri dönmesi için insanlar ateş ve mumlar yakardı. Nevruz Bayramı'ndan önce kış soğuklarından kurtulmuş insanlar evleri temizler, bağ bahçelerin bakımını yaparlar. Mart ayı Hızır peygamber ayı gibi sayılır. Bu ayda gökten Hızır Nebi adında temiz adam inerdi. Onu kimse göremez, o herkesi görürdü.

Mart ayında evden bir şey vermek sevap sayılırdı. Kapiya gelen kimseye de yok demez, bir şey verirken Hızır Nebi'nin payı olsun derlerdi. İnsanlar inanıyorlardı ki, evden verilmiş her şeyi Allah görüp bine katlayarak kuluna nasip ederdi.

Yaran suvar'a üç gün kala güveç kaplara buğday ekerlerdi. Bunu gelecek yeni yıl bereketli olsun diye yaparlardı. Akşamüstü ateş yakarlardı. Bu, bayramın başladığını simgelerdi. Çocuklar sevinç dolu olurdu. Anneler küçük çocuklar için verandada kuru dalların üzerine minderler yerleştirirdi. Büyükle evin önünde ateş yakar, evin sahibi ise eski eşyalarının adını söyleyerek ateşe atardı. Eski giysiler yanarken ailenin hastalığı, kavgası yansın derlerdi. Allah'tan can sağlığı dilerlerdi. Alevler biraz küçülünce üzerinden üç kere atlar, isteklerini söylerlerdi. Anneler ateşlerin üzerinden küçük çocuklar kucagında atlarlar, çocukların koluna bağlanmış kırmızı ipikleri ateşe atarlardı. Ateşin yandığı yere komşular gelir, birbirleriyle bayramlaşır, hediyeler sunarlardı.

Ateşi koruyan olmasa ateş çalma âdeti vardı. Ateşi çaldırmanın ev sahibine uğursuzluk getireceğine inanılırdı. Bu yüzden alevler sönünceye kadar bir kişi nöbet tutardı. Yaran Suvar gelmeden insanlar, bağlardan, bahçelerden çalı çırpı toplayıp yakarlardı. Bu işi büyükler, küçükler hep birlikte yaparlardı. Büyükle maniyar söyler, küçükler sözleri tekrarlayıp öğrenirlerdi. Bu etkinlikleri gerçekleştirmenin sebepleri vardı. Böylelikle bağ - bahçe temizlenirdi. Bu, yeni yıl (**berbep**) iyi olsun diye yapılırdı. İkincisi yakarken çıkan duman ağaçlardaki zararlıları yok ederdi.

Kırmızı renk, Lezgilerin hayatında önemli yer tutar. Eskiden bizim toprak kırmızı boğanın boynuzları üzerindedir, inancı vardı. Boğaya herkes ikramda bulunurdu. Kırmızı boğa doğduğunda onu Yaran Suvar Bayramı için beslerlerdi. Bayrama kadar o büyürdü. Arife günü onun boynuzlarına kırmızı ip bağlayıp üç kere köyün çevresinde dolaştırır ve sadakayı Allah kabul etsin diye yakarırlardı. Bayram günü boğayı kesip etini bütün halka dağıtırlardı. Bayram günü küçük çocuklar ev ev dolaşıp bayramlıklar toplarlardı. Ev sahibi ya sepetle ya da tepsi ile çıkar, kuru erik, kuru kayısı, kuru armut, kuru kiraz, fındık, ceviz, kırmızıya boyanmış yumurtalar, ayva, elma sunarlardı. Hava karardığında bacadan çanta indirmek âdeti vardı. Ev sahibi çantaya hediyeler koyar, çantalar yukarı çekilirdi. Yaran suvar yumurtaları birbirine tokuşturma âdeti vardı. Bayrama bir gün kala sert olsun diye yumurtalar tuzlu suya konulurdu. Erkek çocuklar meydana toplanır, yumurta kırma savaşı başlardı.

Bayramın bir diğer önemli âdeti ise bayram yemekleri hazırlamaktı. Âdete göre aile yedi çeşit yemek hazırlanı, yedi eve pay gönderilirdi. Yedi tür ot karıştırılır, **afar** yapılırdı. Yumurtalar kırmızı renge boyanırdı. Yoksul aileler yemek yapamazlarsa bayram **umu yetir** derlerdi. Neden derseniz onu pişirmek için kuru et, mısır, buğday, yulaf, barbunya, nohut, ceviz, bezelye olmak üzere 7 malzeme gerekiyordu.

Yaran Suvar'dan sonra çıkan ilk gökkuşağında kırmızı daha çok ise buğday, sarı baskın renk ise yulaf daha çok olacak diye inanış vardı. Bayram günü yaran **sude** dağıtılır (yaran şerbeti), bu işi köyün yaşlı kişileri üstlenirdi. Bayram gelmeden bu suyu camiden getirirlerdi. Yaran su bolluğun, hayrın, dostluğun tatlı nimetleri idi.

Gözel Mecidova – Samur Gazeti
Rusça aslından çeviri: **Sevda Kulieva**

Lezgi halk âdetleri, gazetemizin en temel konularındandır. Daha önceki sayılarımızda (Eylül, Ekim, Ekim özel, Aralık 2018 sayılarında bu konuya yer vermiş, ertesi yıl devam ederek 2019'da Lezgi mutfağına, Mayıs'ta Lezgi Ulusal Şairinin Anma Gününe, 2020 yılı başında Lezgi kadınlarının millî giysilerine değinmiş, Dağıstan'ın tüm topluluklarında benimsenen halk inançlarını da okurlarımıza sunmuştuk.

Bu sayımızda ise yakın coğrafyamızda önemli bir yeri olan Azerbaycan'da, İran'da resmî bayram olarak kutlanan Newroz'un Lezgi kültüründeki karşılığı olan Yaran Suvar'a yer veriyoruz. Yazının Rusçadan Türkçeye tercümesini yapan Sevda Hanım'a, diğer çevirilerde emeği olan kardeşlerimize teşekkürü borç biliriz.

KİM

KUZEY KAFKAS CUMHURİYET TEŞEBBÜSÜ

1 Mayıs 1917: Kafkas Dağlı Halklarının I. Kongresi, 500'den fazla delegenin katılımı ile Terekale' de (Vladikavkaz) çalışmalarına başladı.

Dağıstan Kadısının okuduğu dua ile açılışı yapılan Kongrede, **Basiat Şahan**, Kafkasya halklarının temsilcilerine şöyle seslendi:

“Kardeş Dağlılar! Kafkasya Dağlıları'nın özgürlüğü bundan 50 yıl önce, Çarlığın zulmü altında yok edilmişti. 25 Ağustos 1859'da Gunib düştü. Unutulmaz halk kahramanımız Çeçenistan ve Dağıstan İmamı Şamil tutsak edilip Kaluga'ya sürgüne gönderildi ve ülkede baskıcı bir askerî rejim kuruldu. 5 yıl sonra, 1864'te Dağlık yurdumuzun diğer bir bölgesinde, Karadeniz kıyılarında son özgür Çerkes köyü Ahçips düştü.”

Konuşmanın devamında, Hazar'dan Karadeniz'e kadar tüm Kafkasya halklarının temsilcilerinin, özgürlüklerini korumak ve ulusal yaşamlarını düzenleyecek örgütlenmeler kurmak için bir araya geldikleri belirtilmiş, konuşma Çeçen ve Kumuk dillerine de çevrilmişti.

Geçici Başkan'ın önerisiyle, Kafkasya'nın çeşitli yörelerini temsil eden kişilerden bir Başkanlık Divanı oluşturuldu. Başkanlık Divanında;

Kuban Adige'leri ve Karaçaylılar Avukat **Mahomet Abuk**, Balkarlar Avukat **Basiat Şahan**, Kabar deyley Avukat **Pşimaho Kotse**, İnguşlar **Ahmethan Mutuş**, Çeçenler **AbdülmecidTapa Çermoy** ve General **T.Ukurov**, Kumuklar, Karanogaylar ve Stavropol Türkmenleri **Reşidhan Kaplan**, Stavropol Nogaylar'ı **Bek-Murza İsayev**, Osetler **K.Borukatı** ve **N. Dzioti**, Dağıstan bölgesi Dr. **Muhammed Dalgat**, Mühendis **A. Efendiyev**, yazar **Said Habiı**, vergi müfettişi **A. Hasanov** ve mühendis **Zubeyr Temirhanov** tarafından temsil edildiler.

Divanın teşkilinin ardından, delegelere başkanlık adaylarının seçilmesi önerildi. **Basiat Şahan** ve Ahmethan Mutuş isimleri öne çıktı. **Basiat Şahan**, zaman tasarruf ve seçim formalitelerini aşmak için adaylıktan çekildi ve destekçilerine ısrarcı olmamalarını belirtti.

Ancak Kuban Adige'leri ve Karaçaylar temsilcisi, Pşimaho Kotse, **Basiat Şahan'** desteklemekten vazgeçmeyeceklerini belirtti. Meclis salonu çok kalabalık olduğu için daha sağlıklı bir çalışma ortamı tesis edilmesi adına toplantı bir sonraki güne ertelendi.

2 Mayıs 1917: Kongrenin 2. gün oturumu, katılımcıların çokluğu nedeniyle Terekale şehrinin tiyatro salonunda çalışmalarına başladı.

Kongre başkanlığına aday gösterilen temsilcilerden Ahmethan Mutuş'un (Çeçen) özverisi ile diğer aday **Basiat Şahan** başkanlığa getirildi.

Başkan **Basiat Şahan**, delegelere ve salonda bulunan diğer Kafkasyalılara şöyle seslendi: "Sevgili arkadaşlarım ve özgür Dağlı yurttaşlar. Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ın tüm kabilelerinin temsilcilerinin ilk toplantısını açarken, bu anlamlı ve tarihi gündeki bu ilk bileşim dolayısıyla ruhsal, kültürel, tarihsel geçmişi açısından birbirlerine çok yakın olan halkların temsilcileri olarak sizleri selamlıyorum. Aranızda sadece Terek bölgesi Dağlı kabilelerinin temsilcilerinin değil, Kuban ve Dağıstan'ın en uzak bölgelerinin temsilcilerinin de bulunması, bu meclisin ne kadar gerekli olduğunun en önemli kanıtıdır ve yapacağı çalışmaların ehemmiyetini ortaya koyar..."

Daha sonra söz alan konuklardan Devlet Duması üyeleri **M. A. Karaulov** (Terek Kazakları Atamanı) ve **N. N. Nikolayev** ve Gürcistan'ı temsilen konuklardan **Karumidze, Çiabrov ve Çikişvili**, Subay ve Asker Sovyeti temsilcisi Albay **Popov**, kongreyi selamlayan konuşmalar yaptılar.

Kazak Atamanı Karaulov, Kafkasya Dağlılarına şöyle seslendi: "Sizi burada temsilcisi olduğum ve ele geçirilen özgürlüğü yaşama geçirmek için bütün gücünü harcayan Rusya Geçici Hükümeti (Kerenski **A.K.**) adına selamlıyorum Dağlılar... Siz Dağlıların da hayatınızı istediğinizi gibi düzenleme zamanı gelmiştir. Kazaklar artık sizin işlerinize karışmayacaklar. Onlar şimdi kendi kaderlerini tayin etmekle meşguller ve umuyorum ki kurucu mecliste, Kazaklar ve Dağlılar kol kola olacağız. Meclisinizin programını incelediğimde gördüm ki, yabancı olduğum hiçbir şey yok. Eskiden devlet malı olarak kaydedilen topraklarınız, ormanlarınız şimdi sizlere geri verilecektir, onların sahibi her zaman sizdiniz..."

Kongre, Kuban Adigeleri ve Abazaları Bölge İcra Komitesi temsilcisi **Sultan Şahin Giray**, Dağıstan Bölge İcra Kom. temsilcisi Z. Temirhanov “Halk Özgürlüğü Partisi” adına **İsmail Bayatı**, Bakü Sosyal Örgütleri temsilcisi **Dr. Agayev**, Erivan'daki Müslümanlar adına **Azizbek Sultanov**, Bakü Müslüman Aydınları temsilcisi **Pago Tambiev** ve Kafkasya Dağlı Gençlik Birliği adına **S. Britatı** ve **N.Z. Dzioyti** tarafından seslendirilen konuşmalarla devam etti. Bunların ardından, Başkanlık Divanı adına A. Çermoy, A.Mutuş ve R. Kaplan, birer teşekkür konuşması yaptı. A.Mutuş konuşmasında Devlet Duması üyesi Nikolayev'e seslenerek, Kafkasyalılar özgürlüğü köklü bir şekilde yerleştirme mücadelesi verirken bir takım zararlı güçlerin çevreye sözde ayaklanma ve silahlanma söylentileri yaydığını, kendilerinden Duma'ya ve Geçici Hükümet'e Kafkas Dağlılarının zihniyetini, düşünce ve duygularını aktarmasını rica ettiklerini belirtti. Buna karşılık Nikolayev'in yanıtı ise;

"Burada tanık olduğum her şeyi Duma'ya ve Geçici Hükümet'e aktarmak benim için bir vicdan borcu ve büyük bir onurdur." şeklindeydi.

Toplantının kapanış kısmında, **Basiat Şahan** tarafından, Kafkasyalıların sorunlarına ilişkin meclis nezdinde kurulan komisyonlar açıklandı::

1.	Sosyal ve siyasi sorunlar	(27 kişi)
2.	Toprak sorunları	(17)
3.	Adli - Hukuki sorunlar	(13)
4.	Hırsızlık ve soygunculukla mücadele	(10)
5.	Müslümanların dinî sorunları	(26)
6.	Okul ve Eğitim	(16)
7.	Mali sorunlar	(12)

Başkanlık, Kongreye 2 gün ara vererek oturumu kapatmıştı.

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Günlüğü

DAĞISTAN COĞRAFYASINI ÖĞRENELİM -2-

DERBENT GEÇİDİ'NİN TARİHSEL İŞLEVİ

Eski Çağ'da Kafkasya'nın en önemli geçitlerinden biri de Derbent'tir. **Rabrazan** ve **Kabas** arasında bulunan boğazın Hazar sahiline kadar en geniş yeri, kuş uçuşu 30 km'dir. Geçidin yerleşime uygun kısımlarında Terekeme köyleri; **Velikent**, **Deliçoban**, **Berikey**, **Uluterekeme** ve **Mamedqala** ile **Tatlar** yer alır. Derbent şehir merkezinin bulunduğu en geniş alan 3,5 km olup güney yönünde **Aglobi**, **Kullar** ve **Samurçay**'a kadar 3-4 km devam ettikten sonra 40 km güneye uzanarak Azerbaycan'a ulaşır.

Viladikafkas'tan Derbent'e kadar uzaklık Kafkas Dağları boyunca kuş uçuşu olarak 350 km. kadardır. Diğer önemli geçit Daryal ile Derbent arasında Kafkasların en kestirme yolu olan Avar Geçidi yer alır. Kuzey Kafkasya ile Güney Kafkasya arasında eski çağlarda cereyan eden toplumsal etkileşimlerin kesişme noktasında yer alan Derbent Geçidi, dağlardan süzülen dereler ile beslenen hırçın nehirleri kuşatan dağ silsilelerinin arasından yol bulup doğuya doğru yönelirken güzergâhtaki ovayı kritik noktalarda sıkıştırarak daraltır.

Günümüzde Rusya sınırlarında özerk bir cumhuriyet olan Dağıstan'daki Derbent Geçidi hakkında en eski dönemlere ait ilk bulgular **Çumus** - **inits**'te ve **Usiş** yerleşkesinde tespit edilmiştir. Ayrıca **Çuval** - **Hvarabnoho** ve **Çinna** - **İtta** mağaralarında kaya üstü resimler bulunmuştur. Düzlülüklerde Neolitik Dönem'den itibaren birçok yerleşme görülür. Özellikle **Velikent**, **Ginchi** vb. köylerde yerleşimlerin sürekliliği, Karaz (Kür - Aras / Transkafkasya) kültürü ile geçişkenliği göze çarpar.

Kayakent, **Velikent**, **Toprakkale**, **Buğday Tepe**, **Karatsan**, **Sanchi**, **Kullar** vb. 50'ye yakın sahada **Karaz** (Kür-Aras / Transkafkasya) Kültürü topluluklarına ait yerleşim birimi belirlenmiştir. Ayrıca bu bereketli yerleşim kuşağının Samur nehrini takip ederek Derbent kıyısı boyunca bugünkü Azerbaycan topraklarına ulaştığı görülür. Kür - Aras (Karaz / Transkafkasya) toplulukları ile aynı kültür coğrafyasında ortaya çıkan diğer bir Kafkas topluluğu **Hurriler**, Derbent ve Daryal geçitlerini aşarak Doğu Anadolu yaylaları, Malatya - Elazığ üzerinden Suriye'ye kadar varmışlardır.

Geçitler ve çevresini önemli kılan nedenlerden birisi de yeraltı madenleridir. Küçük Kafkaslar ve Büyük Kafkaslar arasındaki dağlık alanlar, çok sayıda mineral yataklarına sahiptir. 400'den fazla maden rezervini bünyesinde barındıran bu bölge, özellikle bakır, arsenik, antimon ve altın bakımından çok zengindir. Bu madenlerin Genç Tunç Çağı'ndan itibaren insanlar tarafından işlenmeye başlandığı bilinir. Eskiçağ madencilik faaliyetlerinin yoğun olduğu Orta Kafkaslar'da, Büyük Kafkaslar'da, Güney doğu Ermenistan **Zengezur**'da, Dağıstan ve Çeçenistan'da arkeo metalurjik çalışmaların daha fazla olduğu görülmektedir.

Bu anlamda geçit bölgeleri (Derbent, Daryal, Mamison) özellikle metalürji bakımından oldukça gelişmiş bir kültürü temsil eden **Kuban** göçebe bozkır kültürünün Güney Rusya'ya taşınmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Derbent Geçidi'nin bir diğer özelliği ise M.Ö. 1. Bin yıldan itibaren Avrasya göçerleri olarak tabir edilen **Kimmer** - **İskit** - **Sarmat** kabilelerinin Kafkasları aşarak Anadolu içlerine kadar yayılmalarını sağlamak olmuştur. Geçitler sayesinde Yüksek Kafkas sıradağlarını aşan bu konar - göçer bozkırlılar, başta Doğu Anadolu'nun büyük devleti **Urartular** olmak üzere İç Anadolu'da **Frig** ve **Lidya** gibi Demir Çağı Devletlerini de bozguna uğratarak Küçük Asya' (Anadolu A.K.) nın siyasi yapısının değişmesini sağlamışlardır. (Devamı Sayfa 5'te)

DAĞISTAN COĞRAFYASINI ÖĞRENELİM -2- (devam)

KİMER - İSKİT BOYLARI

Kimmer - İskit boyları M.Ö. 8 ve 7. Yüzyıldan sonra Karadeniz'in kuzeyinden gelerek güçlü büyüklü Kafkas geçitlerini aşarak Güney Kafkasya'ya yönelmiş; Manna ve Medya devletlerinin topraklarına yerleşmiş; Asur, Urartu, Pers kaynaklarında kendilerinden çeşitli adlarla söz ettirmeyi başarmışlardır.

Kimmer - iskit boylarının Kafkasya'da varlığından sonra Kavimler Göçü (350-850) sırasında özellikle **Kun** göçlerinde Derbent yine öne çıkmaktadır. Mahaçkale, Derbent, Cemikent, Utamış, Tarki, Palasa-Sirt, Kuhuroba, Hucbala, Sandıktepe, Hınıslı vb. arkeolojik merkezlerde ortaya çıkan kurgan (Orta Asya tipinde mezar) buluntularının Kunlara ait olması, göçerlerin **Maykop** kültürü ile başlayan, Kuban ile devam eden ve Kimmer - İskit ile şekillenen yeni yurt edinme amaçlı toplumsal faaliyetlerini ortaya koymaktadır. Bu şekilde Derbent ve civarının erken dönem Orta Asya göçleri ile beslenmesi, Kun göçlerinden sonra da devam etmiştir. M.S. 515'ten sonra Derbent havalisine yerleşen diğer bir halk da **Sabirler**dir. Yaklaşık 40 - 50 yıl boyunca bölgeye akınlar düzenleyen Sabirler, daha sonra Abşeron yarımadasına, Şabran'a ve Mugan düzlüklerine yerleşmişlerdir.

Kimmer ve İskitler ile başlayan Kunlar, Avarlar ve Sabirler ile devam eden göçlere karşı kale ve garnizonlar inşa edilmesi, 6. Yüzyılda Sasani hükümdarı Husrev'in dört buçuk km. uzunluğunda sur ördürmesi ile doruk noktaya varmıştır.

Sasanilerin bu çabaları, kuzeydeki sürekli olarak devam eden bozkır göçebelerinin istilalarına karşı korunmak amaçlıdır. Ancak başarılı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Derbent ve civarındaki yerleşmelerin temeline bakıldığında, M.Ö. 2 bin yılından itibaren bozkır kökenli kabile ve boylarının arkeolojik kalıntılarının yoğunluğu dikkati çekmektedir. Orta Çağ'ın başlarında kısmen Fars (Pers - Part - Sasani **A.K.**) etkisi görülsede kalıcı olmak bakımından bozkır göçebelerin ağır bastığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Orta Asya'dan yeni yurtlar bulmak amacı ile gelen bu toplulukların bölgede kalıcı olma niyetini taşıdıkları açıktır. Nitekim bölgedeki kurgan ve Orta Asya tipi diğer mezar gömülerinin bulunması durumu açıklar.

Hint - Avrupa kökenli olan Osetler ve Ermeniler (Kuba'da Talış, Tat ve Yahudiler var A.K.) dışında Hint Avrupa ve (Sami **A.K.**) dilinde konuşan halklar azdır. Bununla birlikte **Karaçay** - **Malkar**, **Kumuk**, **Nogay Tatarları** ve (Terekeme **A.K.**) halklarının varlığından da anlaşılacağı üzere Türkçe bölgede daha yaygındır. 9 ve 10. yüzyıllardan sonra Selçuklu fetihleri önce İran, Şirvan ve daha sonra Anadolu'nun Türkleşme sürecini beraberinde getirecektir.

Daryal ve Derbent geçitleri Asya - Anadolu - Mezopotamya arasında veya Eski Doğu ile Eski Batı arasında en eski çağlardan beri tarihî, sosyolojik ve siyasi yönden çok önemli roller üstlenmişlerdir. Bu öneminden dolayı Daryal ve Derbent hâlen Rusya'nın Kafkasya coğrafyasında eski hâkimiyetini tesis etmesi bakımından önemli ve gerekli unsurların başında gelmektedir.

Oktay Özgül - Tarhan M.Taner

